

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

Ankara 2004

Divan Şiirinde Hz. Nûh'un Tasavvufî Yönden Ele Alınması

Adnan UZUN

Dr.

Özet

[Adnan Uzun, "Divan Şiirinde Hz. Nuh'un Tasavvufî Yönden Ele alınması", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, Yıl 5, S. 12, ss. 167-172]

Osmanlı toplumu tasavvuf kültürüyle yoğrulmuş bir toplumdur. Klâsik Edebiyat şairleri tasavvufî düşünceyle yaşadıkları heyecanları, coşkuları, kaygıları, ümitleri şiirlerine aksettirmişlerdir. Bunu yaparken geçmişe ait, fakat İslâm kültürü içinde tazelenerek insanlığa ibret diye sunulan değerlerden yararlanmışlardır. Hz.Nuh da bu değerlerden biridir. Hz.Nuh'un kişiliği ve yaşadığı olaylar, Klasik Edebiyat şairlerine tasavvufî duygu ve düşüncelerin ifadesinde ilham verir.

Şaire göre, kalbinde Allâh sevgisi taşıyan için ölüm, Nûh'un gemisi; bu sevgiyi gönlünde barındırmayan için bir felakettir. Gemi, bazen insanı gurbetten kurtaran ilâhî aşk olur. Âşğın göz yaşları, tûfânı hatırlatır. Âşıktaki ilâhî aşk, tûfândaki suların kabarmasına benzetilir. Ömrünün uzunluğu ile tanınan Hz.Nûh'un ölümü, insanlara ibret örneği olarak gösterilir. Nefis, Hz.Nûh'un gemisini delen zararlı hayvana benzetilir. Kısacası şairlerimiz, Hz.Nuh olayındaki ilâhî kudreti sezmiş ve sezdirmeye çalışmışlardır.

Anahtar kelimeler: Klâsik Edebiyat şairleri, Hz. Nuh, Nuh'un gemisi, ilâhî aşk, nefis.

İslam tasavvufu sevgi ve ihlas temelleri üzerine kurulmuştur. Allah sevgisi bütün sevgilerin üstündedir. Hatta diğer varlıklara duyulan sevgi bile Allah sevgisinden kaynağını alır. Divan Edebiyatı şairlerimizin pek çoğu aynı zamanda birer mutasavvıf idi. Şiirlerinde tasavvufî duyguları, heyecanları dile getirmişlerdir. Güçlü bir tasavvuf eğitimi, toplumu saran tasavvuf atmosferi onların bu ruhla şiirler yazmalarına yol açmıştır. Divan Şiirinde aşağı yukarı her şiirde, her mısırda ilâhî aşk coşkusu, Allah'a kavuşma arzusunu bulmak mümkündür. Şair bu

coşkuyla, bu arzuyla yanıp tutuşur. Yanıp tutuşan şair olgunlaşma, kamil insan olma, dünya sevgisinden kurtulma çabası içindedir. Bilir ki zerre kadar dünya hayatına meyleden, kalbinde dünya sevgisi bulunan Allah'a ulaşamaz.¹ Aynı şiirlerde bu korkular, endişeler de yer alır.

İlâhî aşk insanın dünyaya gelmesiyle başlayan gurbet duygusundan kurtulma arzusunu doğurur. Ölüm, insanı bu gurbetten, ayrılıktan kurtaracak bir araçtır. Halile kalbinde Allâh sevgisi taşıyan için ölüm, Nûh'un gemisi; bu sevgiyi gönlünde barındırmayan için ise bir felaket, Nûh kavminin başına gelen tûfân gibidir. Yokluk denizine gark olanların Nûh'un gemisine ihtiyaçları olmadığı düşünülür.²

Bazen ölüm, Nûh Tûfânı diye düşünülürken kurtulmanın yolu olarak, Nûh'un gemisi şeklinde nitelendirilen ilâhî aşk önerilir. Âşığın gönlünde belir-meye başlayan ilâhî aşk, tûfân anındaki suların kabarmasına benzetilir. Âşığın gözlerinden akıttığı yaşlar, tûfânı hatırlatır. Ömrünün uzunluğu ile tanınan Hz.Nûh'un ölümü, insanlara ibret örneği olarak gösterilir. İnsan nefsi Hz.Nûh'un gemisini delen zârarlı hayvana benzetilir. Dolayısıyla bu yolla Hz.Nûh ve onun-la ilgili mefhumlar tasavvufî unsur olarak kullanılır.

Kadı Burhâneddîn bir gazelinde;

*"Bin yılda eger Nûh yaşadıyise bin yaş
Ol yaş bana bir lahzada memnûh degül mi"* der.

"Şâir, kendisi ile Hz.Nûh'u karşılaştırır. Nûh peygamber bin yıl yaşadı ise o yaş, yani o uzun müddet benim gözyaşı döktüğüm bir lahzadan ibaret değil mi?" Şair aşk derdiyle acı çekmektedir, bu ıstırapla gözyaşı dökmektedir.

*"Nûbun gemisi işte kim yaklaştı tûfân kopmağa
Seyl-âb-ı şevkun şöyle kim bu çeşm-i giryân akitur"*

Şâir Nesîmî beyitte sevgiliye sesleniyor: "Senin arzunla akan gözyaşım seller gibi akmaktadır. Nûh'un gemisi işte (ona bin de kurtul) zira bu yaşlar neredeyse tûfân koparacak." Âşık, göz yaşları dökmektedir. Göz yaşları tufan koparacak güçtedir. Sevgili, şairin kavuşma isteğini kabul ederse bu tufandan kurtulabilecektir.

*"Âşık ol âşık ile bil mantık-ı aşkun dilini
Mü'mine Nûb-ı necât kâfire tûfân didiler"*³

1 Cengiz Gündoğdu, "Mevlânâ'nın Şathiye Türünde Yazdığı Bir Gazelinin Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2002, S. 8, s. 40.

2 M. N. Sefercioğlu, *Nev'î Dîvânı'nın Tablîli*, Ankara 1990, s. 25.

3 Muharrem Ergin, *Kadı Burhâneddîn Dîvânı*, İstanbul Ü. Yayınları, Yayın No: 2244, s. 405.

4 Hüseyin Ayan, *Seyyid Nesîmî Dîvânı*, Ankara, baskı tarihi yok, s. 145.

5 Aynı eser, s. 127.

*"Keşti-i Nûba her an kim girmedî oldu belâk
Bulasın ister olasın sen bizüm deryâmuzî"⁶*

Allah aşkını gönlünde hisseden ve bu aşkın değerini bilen âşık için aşk bir kurtuluştur. Aşk, Nûh'un kurtarıcı gemisine benzer. Gönlü dünya sevgisiyle dolu olup ilâhî aşkı inkar eden için mecazî aşk onu helak edecek olan tufana benzer. İnanan ve kabul eden için Allâh sevgisi Nûh'un gemisi gibidir. Nesîmî'ye göre insanı hem dünya hayatında hem de âhiret âleminde kurtaracak olan bu sevgidir. Yani ilâhî aşktır.

*"Kaynadı uş tenurum `aşk ile cûşa geldi
Gör bu tûfân içinde Nûhum u hem necâtüm"⁷*

Maddî sevgiler içinde Nesîmî'nin gönlü perişandır. Coşkun sulara kapılmış bir çöp gibi bir o yana bir bu yana, kararsız bir şekilde gider. Bu gidiş tehlikelerle doludur. İnsanı nereye götüreceği bilinmez. Şâirin Nûh'un gemisine benzettiği mecazî aşka sahip olanlar, kurtuluş sahillerine ulaşabilirler.

*"Babr-ı eşk içre sefîne-i dil
Seyr ider geşti-i Nûb mîdur"⁸*

Muhibbî'ye göre aşk derdiyle âşığın döktüğü yaşlar Nûh tûfânını andırır olmuştur. Gönül de dünyayı kaplayan bu derya içinde yüzerek yol alan, binenleri kurtuluş sahillerine ulaştıracak olan Nûh'un gemisine benzetiliyor.

*"Ehl-i tuğyâne eser eylemez girye-i Nûb
Gerçi her dem oları vâkıf-ı tûfân eyler"⁹*

Şâir Fuzûlî, mecazî aşk derdiyle yanıp yakılmaktadır. Mutlak sevgiliye kavuşamamanın ıstırabıyla döktüğü yaşlar Hz.Nûh'un tûfân olayını hatırlatır derecededir.

*"Gözüm merdümeleri çokdan kılarlar da `vî-i `aşkun
Ne bâcet yaşların sormak anarlar Nûb tûfânun"¹⁰*

Şâir, içine düştüğü çaresiz aşkı sebebiyle gözyaşı dökmektedir. Göz bebek-

6 Hüseyin Ayan, *Seyyid Nesîmî Divânı*, s. 345.

7 Aynı eser, s. 236.

8 Coşkun Ak, *Muhibbî Divânı*, Ankara 1987, s. 323.

9 K. Akyüz, S. Bekon, S. Yüksel, M. Cunbur, *Fuzûlî Divânı*, Ankara 1990, s. 104.

10 Aynı eser, s. 240.

lerinin döktüğü yaş Nûh Tûfânı'nı hatırlatmaktadır. "Yaş" kelimesini zaman olarak düşünürsek, Nûh Tûfânı'ndan beri göz bebekleri yaş dökmektedir, şeklinde de anlaşılabilir. Zira, Hz.İsâ'nın doğumu gibi, Nûh Tûfânı da zaman için belirleyici rol oynar. Başka bir ifadeyle insanlar geçmişte yaşanan olayları ifade ederken Nûh Tûfânı'nı esas alırlar.

*"Dide-i Nûhuz ki âşûb-ı cibândır giryemiz
Belki tûfâna dabî âfet-resândır giryemiz"¹¹*

Fehîm-i Kadîm de aynı düşünceleri yukarıdaki beytinde; "Biz Nûh'un gözleliyiz, göz yaşlarımız âlemi tutmaktadır. Göz yaşlarımızın çokluğu, şiddeti tufana bile felaket olacak güçtedir." şeklinde dile getirir.

*"Bin yıl olursa `ömr giçer anı da bemân
Âkil odur ki fikrin ide kande Nûh"¹²*

Muhibbî beytinde; Hz.Nûh'un uzun bir ömre sahip olduğu halde sonunda onun bile fenâ bulunduğunu, yok olduğunu hatırlatarak; dünyanın geçici olduğu, dünya hayatına bel bağlanamayacağı düşüncesini işliyor.

*"Senün anbâr-ı vücûdındaki nefsün gibidür
Keşti-i Nûh-ı Nebîye zarâr iden kesegen"¹³*

Beyitte insan nefsi Yahyâ Bey tarafından, vücuda verdiği zararlar, Hz.Nûh'un gemisinde gemiyi delmeye çalışan ve insanların mahvına sebep olacak olan zararlı hayvana benzetiliyor.

*"Keşti-i Nûh n'ider babr-ı fenâya gark olan
Mâhî-i deryâ ider mi mevc-i tûfândan bazer"¹⁴*

Nev'îye göre yokluk denizine gark olanların Nûh'un gemisine ihtiyaçları yoktur. Bu durum denizin dalgasından zarar görmeyen balık ile gerçek arasında ilgi kurulmasına sebep olur. Şair fenâfillah mertebesine ulaşmakla artık dünyadan soyutlanmış, her şeyi Allâh'tan bir parça görmekte, içinde bulunduğu coşkuyla yokluk denizinde yelkeni rüzgârla dolmuş gemi gibi tam yol ilerlemektedir.

*"Tayanmaz keşti-i Nûh-ı hved tûfânına işkun
Necât ümmîdîn istersen o sâbilden girizân ol"¹⁵*

11 S. Nüzhet, *Fehîm-i Kadîm Dîvânı*, Kanaat Kütüphanesi, 1934, s. 223.

12 Ak, *Muhibbî Dîvânı*, s. 125.

13 Mehmet Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Dîvânı*, İstanbul 1983, s. 129.

14 M. Tulum, M. A. Tanyeri, *Nev'î Dîvânı*, İstanbul, baskı tarihi yok, s. 37.

15 Hüseyin Ayan, *Cevrî Dîvânı*, Erzurum 1981, No: 97, s. 154.

“Akıl Nûh’unun gemisi aşk tufanına dayanmaz, kurtuluş istiyorsan o sahilden (aşk sahilinden) kaçıcı (uzak) ol.” Aşk, verdiği ıstırap ve acı yoğunluğu ile tufana benzetilir. Öyle bir tufan ki hiçbir gemi bu ıstırapa dayanmaz. Bu nedenle Cevrî, aşktan uzak kalınmasını tavsiye eder.

Aşağıdaki beyitte Enîs Dede, Hazret-i Nûh’u Âdem-i sâni olarak niteler. İnsanlığın Hz.Âdem’le başladığı düşünülürse, Hz.Nûh da insanlığı tufandan kurtararak insan soyunun devamını sağlamakla Âdem peygamberle benzerlik göstermektedir.

*“Hazret-i Nûb Âdem-i sâni
Vasf-ı pâkî necât u da `vetdir”¹⁶*

“İkinci Âdem diyebileceğimiz Hz.Nûh’u andıran mürşidin en önemli vasfı kurtuluşa davet etmektir.” Şair, mürşidini (yok olmaktan kurtuluşa çağırması yönüyle) Nûh peygambere benzetmektedir.

Tasavvufî heyecan ve duygular, Divan Edebiyatı şairlerinin ilham kaynağıdır. İç dünyası ilahî aşk coşkusuyla dalgalanan şair, bu iştıyakı dışa vurma ihtiyacı duyar. Birinci derecede aralanan kapı şiirdir. Şiirle dile gelir her heyecan, ilahî aşkla yanıp tutuşma. Bu yolda dinî motifler şairin başvuru kaynaklarıdır. Bu motifler farklı heyecanları yaşayanları ortak noktada birleştiren motiflerdir. Belki bazen şair kendini anlatmakta zorlanır. Kendisiyle aynı coşkuyu paylaşmayana duygularını nasıl anlatabilir? İşte o anda ortak dinî motifler imdada koşar. Okuyan herkes şairin ne anlatmak istediğini motiflerden daha rahat anlama imkanı bulur. Hz. Nuh da böyle bir motif olmuştur asırlarca şairlerimize.

Abstract

[Adnan Uzun, “A Sufi Approach to Noah’s Ark in the Ottoman Diwan Poetry”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, Yıl 5, S. 12, pp. 167-172]

Ottoman society is heavily marked by Islamic culture. Ottoman poets reflected what they felt in their poems. They made use of the historical events; they refreshed and re-interpreted them by their deep imagination. Prophet Noah is one of the focal pre-Islamic figures. Noah’s personality and the adventures he had inspired the Ottoman poets in expressing their feelings and thoughts.

For the poet, death seems as Noah’s Ark to the people who have love for God while it seems as a disaster to the people whose heart does not incorporate such a love. At times, the Ark becomes a divine love which saves people from homesickness. The tears of lover invokes the Flood. The swells of the Flood are symbolic of the divine love. The death of

Noah, who is known for his long lifespan presents a lesson to humanity. Self is likened to a harmful animal which tore a hole in Noah's Ark.

In brief, the Ottoman poets felt the divine power in the case of Noah and expressed their feelings.

BİBLİYOGRAFYA

- AK, Coşkun, *Mubibbî Dîvânı*, Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AKYÜZ, K.-Bekon, S.-Yüksel, S.-Cunbur, M., *Fuzûlî Dîvânı*, Ankara 1990, Akçağ Yayınları.
- AYAN, Hüseyin, *Seyyid Nesîmî Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- _____, *Cevrî Dîvânı*, Erzurum 1981, Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Yabyâ Bey Dîvânı*, İstanbul 1983, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- ENİS DEDE, *Dîvân*, Bursa Eski Eserler Kütüphanesi, K. 8377.
- ERGİN, Muharrem, *Kadı Burhâneddin Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2244.
- GÜNDOĞDU, Cengiz, "Mevlânâ'nın Şathiye Türünde Yazdığı Bir Gazelinin Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2002, S. 8, s. 40.
- NÜZHET, Sadettin, *Febîm-i Kadîm Dîvânı*, İstanbul 1934, Kanaat Kütüphanesi.
- SEFERCİOĞLU, M. N., *Nev'î Dîvânı'nın Tablîli*, Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TULUM, M.-Tanyeri, M.A., *Nev'î Dîvânı*, İstanbul 1977, İstanbul Üniversitesi Yayınları.